

تدوین شاخص‌های نمایانگر میزان امنیت عمومی در

مدارس دوره متوسطه شهر تهران ۱

علی زَلقی *

دکتر حمید ملکی **

علی مقدم‌زاده ***

چکیده

پژوهش حاضر به منظور تدوین شاخصهای تعیین‌کننده میزان امنیت عمومی در مدارس متوسطه شهر تهران انجام شده است. در این تحقیق، پس از مطالعه مبانی نظری و الگوهای موجود، شاخصهای متعددی در ابعاد گوناگون استخراج و مورد بررسی اولیه قرار گرفت. پس از بررسی اولیه شاخصها، با بهره‌گیری از روش‌های نمونه‌گیری، از معلمان مدارس دوره متوسطه شهر تهران برای پاسخگویی به دفترچه اولیه شاخصها دعوت به عمل آمد. اطلاعات گردآوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که شاخصها در دو عامل بیشترین بار را دارند و در مجموع، دو عامل بیشترین سهم واریانس را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به این‌که عامل اول عمدتاً شاخصهایی را پوشش داده است که در آنها جنبه‌های رفتاری و روانی امنیت در

* عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور و پژوهشگر. هیأت نظارت و ارزیابی فرهنگی و علمی. شورای عالی انقلاب

فرهنگی ali.zalaghi@gmail.com

** عضو هیأت علمی و رییس موسسه آموزش عالی کاربردی علامه طبرسی - تهران

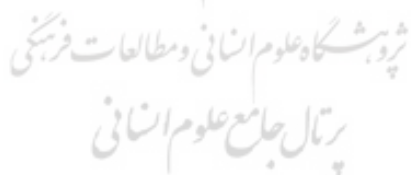
*** کارشناس ارشد سنجش و اندازه‌گیری

۱- این پژوهش با استفاده از تسهیلات حمایتی وزارت آموزش و پرورش (معاونت تربیت بدنی و تندرستی سابق) انجام شده است. ناظر پژوهش دکتر سید کاظم واعظ موسوی بوده است که پژوهشگران از زحمات ایشان سپاسگزارند.

مدارس نهفته است، این شاخصها در مجموع، عامل روانی- رفتاری نام گرفتند. در عامل دوم، ملاحظه شد که بیشتر شاخصها، جنبه‌های سخت و محسوس امنیت مدارس از جمله مسائل بهداشتی، فیزیکی، ساختمانی و... را پوشش داده‌اند. بنابراین، محقق عامل اخیر را عامل ساختاری- بهداشتی نام‌گذاری کرد. در مرحله بعد شاخصهای تفکیک شده در قالب عامل‌های دوگانه با توجه به آزمون خی دو تک نمونه‌ای و آمار توصیفی، مورد ارزیابی و رتبه‌بندی قرار گرفتند. در این مراحل تعدادی از شاخصها حذف شد. در نهایت، نحوه محاسبه و تعاریف عملیاتی شاخصهای نهایی و نحوه محاسبه آنها در قالب دفترچه‌ای تدوین شد. از این شاخصها می‌توان برای بررسی میزان امنیت عمومی مدارس متوسطه استفاده کرد.

کلید واژه‌ها: شاخص؛ مدارس ایمن؛ شاخصهای روانی- رفتاری؛ شاخصهای

ساختاری-بهداشتی

مقدمه و بیان مسئله

مطالعات اخیر در زمینه بهسازی محیط آموزشی و فرایند تعلیم و تربیت نشان می‌دهد که اصطلاح مدرسه ایمن^۱ از جمله اصطلاحات جدید است که به طور جدی توجه بسیاری از محققان را به خود جلب کرده است. در سال‌های اخیر، مقالات و پژوهشهای متعدد در کشورهای صنعتی در زمینه ویژگیها و شاخصهای مدارس ایمن و نایمن به رشته تحریر در آمده است. غالب این پژوهشها، وضعیت مدارس را از نظر امنیت در ابعاد گوناگون، وخیم توصیف کرده و مهمترین دلیل این وخامت را اقدامات دیر هنگام در توجه به این موضوع عنوان کرده‌اند. فقدان مدیریت مؤثر، عدم ارتباط مستمر مدارس با اولیاء، خشونت^۲، قتل، سوء مصرف مواد، کمبود امکانات بهداشتی، نابهنجاری جنسی، ایدز، تهدید، درگیری و فرهنگ پنهان مدارس از جمله مسائلی هستند که به طور فزاینده در مدارس شیوع پیدا کرده‌اند (سوزان^۳ و برکلی^۴، ۲۰۰۳). پرخاشگری دانش‌آموزان و وجود دانش‌آموزان پرخاشگر، یکی از نگرانیهایی است که به طور فزاینده روبه پیشرفت است. کافمن (۲۰۰۳) معتقد است که خشونت مرگبار در مدارس مسئله‌ای غم‌انگیز است که نه تنها افراد و خانواده‌ها و دانش‌آموزان بلکه جامعه‌ای را که بستر این اتفاقات است، تحت تأثیر قرار می‌دهد.

پرخاشگری یکی از این مسائلی است که موجب زیانهای مالی و جانی می‌شود. آثار مهم روانشناختی پرخاشگری در مدرسه جبران ناپذیر است. برخی از پژوهشگران از جمله الیوت^۵ و همبورگ^۶ (۱۹۹۸) عنوان کرده‌اند که این مسئله موجب بروز احساس ترس و ناامنی در دانش‌آموزان می‌شود و به تبع آن، آمادگی و یادگیری دانش‌آموزان را

1- Safe school

2- Violence

3-Suzzan

4- Berkly

5-Eliot

6-Hamburg

تحت تأثیر قرار می‌دهد. گزارشی که در اکتبر سال ۱۹۹۹ در زمینه وضعیت بهداشت و سلامتی دانش‌آموزان کانادا منتشر شد، حاکی از آن بود که میزان بروز ترس، خشونت در دانش‌آموزان دبیرستانی بسیار بالاست و طی ۵ سال اخیر افزایشی معنادار یافته است. (شورای وزارتی پرورش، استخدام، آموزش و امور جوانان، ۲۰۰۳).

در برخی از گزارش‌های مشابه بیش از ۸۰ درصد مردان و زنان گزارش داده‌اند که از سوی دانش‌آموزان مورد آزار و اذیت و طعنه قرار گرفته‌اند (وزارت آموزش انگلستان، گزارش سال ۲۰۰۰). همچنین پرخاشگری دانش‌آموزان علیه معلمان مشکلات خاصی را سبب شده است. پرخاشگری نسبت به معلم، همان‌طور که گفته شد، موجبات صدمات جسمی و بیماریهای مختلف روانی و جسمی را در طول زمان برای معلمان فراهم می‌آورد. اطلاعات منتشر شده در گزارش وزارت آموزش انگلستان در سال ۲۰۰۰ بر این نکته تأکید خاصی دارد. شواهد نشان می‌دهد در سرتاسر کشور آمریکا، ماهانه بیش از ۶/۶ درصد از دانش‌آموزان حداقل یک روز به دلیل احساس ناامنی و ترس از مدرسه، از حضور در آن امتناع می‌کنند (مرکز ملی آمار آموزشی^۱، ۲۰۰۳). اینگرسول^۲ و لی بوف^۳ (۱۹۹۷) در پژوهش خود نشان داده‌اند که وجود جرائم در مدرسه، موجب می‌شود که دانش‌آموزان محیط مدرسه را محیطی ناامن بدانند و در تلاش برای اطمینان از امنیت آنها سعی می‌کنند رفته رفته از این محیط کناره‌گیری کنند. این پژوهشگران همچنین در پژوهش خود به این نکته جالب پی بردند که حتی گاهی اوقات به دلیل وجود خشونت و جرم در برخی از مکانهای ویژه در مدرسه، دانش‌آموزان از این مکانها هراس دارند؛ مثلاً معلوم شد که عموماً برخی دانش‌آموزان از راهروها، فروشگاه مدرسه (به دلیل احتمال دزدی) و ورودی پله‌های تند می‌ترسند. این پژوهشگران، این ملاک را به عنوان یکی از ملاک‌های تعیین‌کننده مدارس ناایمن در نظر گرفتند. از بعد بیرونی،

1-National center for Educational Statistics (NCES)

2-Ingersul

3-Leebof

یعنی محیط یا منطقه‌ای که مدرسه در آن قرار دارد نیز در بسیاری از منابع تاکید بسیار بر تعامل و تأثیر شاخصهای مناطق ناایمن (وجود جرم و جنایت، اعتیاد، شرارت، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، مسائل جنائی، بهداشتی... منطقه) بر مدارس دارند (پانکک^۱، گاتز^۲ و اسچروث^۳، ۲۰۰۳).

در این زمینه، برخی از آمارهای موجود در کشور نگران‌کننده است. آمار نشان می‌دهد که سالانه ۲۰۰ دانش‌آموز ایرانی به سبب حوادث مدرسه یا در مسیر خانه و مدرسه جان خود را از دست می‌دهند. طی ۴ سال گذشته ۵۰ هزار حادثه برای دختران دانش‌آموز اتفاق افتاده که منجر به مرگ ۲۷۲ دانش‌آموز دختر شده است (آمار آموزش و پرورش، ۱۳۸۴). طبق این آمار، پسران دانش‌آموز بیشترین قربانیان حوادث مدرسه هستند. در یک بررسی ۴ ساله، از سال تحصیلی ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲، به ترتیب ۱۱۷۲۱، ۱۳۵۹۷، ۱۳۳۸۷ و ۲۳۵۹۹ مورد حادثه در مدارس پسرانه گزارش و از سال ۷۸ تا ۷۹ افزایش صددرصدی حوادث مشاهده شده است. این آمار مربوط به انواع حوادث از جمله آتش‌سوزی، تصادف، تخریب مدارس، پرخاشگری دانش‌آموزان و غیره است.

در مجموع باید گفت که بسیاری از مدارس کشور حکمفرماست، مغایر و خانواده‌ها، وضعیتی را که امروزه در بسیاری از مدارس از کشور حکمفرماست، مغایر و بسیار متفاوت با وضعیت مدارس در دهه گذشته می‌دانند. گاهی شنیده می‌شود که میزان امنیت در برخی از مدارس (در ابعاد کلی) بسیار پایین است و والدین تمایل به تحصیل فرزندانشان در این مدارس ندارند، معلمان این مدارس نسبت به مدارس دیگر ناراضی‌تر هستند، میزان شرارت، جرم و.. در این مدارس بیشتر و امکانات بهداشتی در این مدارس بسیار نازل است و محله‌ها و مناطقی که این مدارس در آنها قرار دارند از نظر شاخصهای مذکور در سطح نازلتری قرار دارند.

1-pankec

2-Gathz

3-Scheroth

در این پژوهش، منظور از مدرسه ایمن، مدرسه‌ای است که در آن آمار شاخصه‌هایی که بدین منظور تدوین خواهد شد، حداقل باشد. این شاخصها در حیطه‌هایی مانند مسائل رفتاری و اخلاقی دانش‌آموزان و معلمان در مدرسه (دزدی، سوء استفاده‌های جنسی، الفاظ بد و...)، وضعیت فیزیکی و سلامت جسمی (وجود بیماریهای خطرناک، ایذر، مراقبتهای مدرسه و...)، وضعیت خانوادگی دانش‌آموزان (اعتیاد والدین، طلاق و...) و وضعیت ساختاری فیزیکی و موقعیت مکانی مدرسه (مجاورت با محله‌های نا امن، ناامنی در برابر زلزله) نهفته است. اما اینکه آیا در این مدارس تدابیری خاصی جهت توجه به چنین وضعیتی صورت می‌گیرد و اصولاً آیا عواملی که موجب مدارس نا ایمن و نگرش منفی نسبت به آنها شده، بر مبنای دیدگاه و اصول مشخصی پی‌ریزی شده است، مسئله‌ای مهم است که نیاز به تحقیق علمی دارد. توجه مقطعی و درمان موقت این دردها با تشکیل اضطراری تشکیل ستادها و کمیته‌هایی با عناوین ستاد افزایش ضریب امنیت مدارس یا طرحهای ضربتی امکان‌پذیر نیست و می‌بایست موضوع، به طور راهبردی و نظام‌مند مورد توجه قرار گیرد. به طور کلی، این پژوهش در پی پاسخگویی به این سؤال است که شاخصهای تعیین‌کننده میزان امنیت عمومی مدارس شهر تهران (دوره متوسطه) کدامند و چارچوب عملیاتی ارزیابی این شاخصها چیست؟

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

رشد روزافزون نا امنی (روانی، فیزیکی و تربیتی)، جرایم و ناهنجاری در مدارس چه در ابعاد درونی و چه بیرونی، موضوعی است که در کشورهای صنعتی به ویژه در غرب، سالیانی است سبب چالشهایی دشوار برای دولتها و ملتهای این کشورها شده است. بدیهی است که به طور تدریجی، کشورهای در حال توسعه نیز در آینده‌ای نه چندان دور با مشکلات مشابه روبه‌رو خواهند شد (گرچه اکنون نیز چنین وضعیتی به

سرعت در حال رخ دادن است). از این رو، قطعاً آینده‌نگری دقیق می‌تواند کارساز باشد و تا حد زیاد از پیامدهای وخیم پیشگیری کند.

بر این اساس، جهت آگاهی از این تصویر واقعی، نیاز به تدوین شاخصها و ملاک‌هایی است که به تفکیک هر حوزه و حیطة بتوان به نقاط قوت و ضعف نظام آموزشی پی برد. همان‌طور که اشاره شد، یکی از مسائل و مشکلاتی که در سال‌های اخیر، توجه نظام آموزشی و خانواده‌ها را به طور جدی به خود جلب کرده است، امنیت در مدرسه است. اما در مورد اینکه مدرسه ایمن چه مدرسه‌ای است و اصولاً چه شاخص‌هایی باید داشته باشد، ضرورت انجام یک مطالعه را نمایان می‌سازد. در نخستین گام این مطالعه می‌بایست اقدام به تدوین شاخص‌هایی کرد تا بتوان بر اساس آن سلسله ارزیابی‌هایی را برای تعیین این‌گونه مدارس انجام داد. بنابراین، با وجود شاخصها و اتکا به آنها می‌توان آگاهی‌هایی مفید برای اقدامات و سیاست‌های آتی حاصل کرد. گرچه عملی کردن طرح و ارزیابی آن نیاز به زمانی طولانی دارد. تحقیقات نشان می‌دهند که در بهترین شکل، موفقیت در این طرح زمانی به وجود خواهد آمد که دانش‌آموزان بی‌دغدغه و بدون نگرانی از مولفه نامنی و با آرامش خاطر به تحصیل بپردازند. اهمیت تدوین و تعیین شاخص‌هایی در این زمینه را می‌توان در چند مورد زیر خلاصه کرد:

۱. وجود شاخص‌هایی برای ارزیابی مدارس از نظر امنیت و استفاده‌ی جدی از آنها می‌تواند در جهت ارتقای سطح عملکرد مدارس، ایجاد رقابت میان مدارس و روشن‌شدن عملکرد آنها مثرتر باشد.
۲. با تدوین یک نظام ارزشیابی فراگیر (در شاخص‌های امنیت در مدارس) می‌توان از روند موجود در مدارس در زمینه اثر بخشی تربیتی- اجتماعی بر اساس تغییرات شاخصها در طی زمان آگاهی کسب کرد.
۳. وجود شاخصها موجب ایجاد زمینه و فرهنگ ارزشیابی می‌شود و تعیین و تدوین شاخص در این زمینه (مدارس ایمن) می‌تواند دستاوردهایی مهم در زمینه تصمیم‌گیری مبتنی بر تحقیق برای سیاست‌گذاران در سطح خرد و کلان داشته باشد.

۴. تدوین شاخصهایی برای تشخیص و درجه‌بندی مدارس نایمن و انجام ارزیابیهای منظم در این زمینه می‌تواند نقطه آغازی برای نوعی همکاری سازنده میان نهادهای آموزشی و انتظامی، نهادهای تربیتی و ترویجی و شهرداری مناطق باشد.

۵. تشخیص مدارس نایمن با توجه به شاخصهای تدوین شده در سطح ایده‌آل، می‌تواند موجب اقداماتی اثربخش در زمینه تجدید نظر در مدیریت مدارس، هسته مشاوره و تربیتی، بازنگری فعالیت انجمن اولیا و مربیان و... باشد.

۶. رواج تمرکز زدایی در آموزش و پرورش، مستلزم پیش زمینه‌های بسیار است که یکی از آنها، دادن استقلال عمل به مراکز آموزشی است. بنابراین لازم است برای پی بردن به صلاحیت هر مرکز آموزشی یا مدرسه، ارزیابی‌هایی بر اساس شاخصهای کمی و کیفی صورت گیرد. به همین منظور باید به عنوان یک اقدام مقدماتی و بسیار مهم، شاخصها و استانداردهایی برای این منظور شوند.

هدف تحقیق

هدف اصلی تحقیق حاضر عبارت است از تدوین شاخصهای تعیین‌کننده میزان امنیت عمومی (درون مدرسه‌ای و برون مدرسه‌ای) در مدارس و ارائه پیشنهاداتی عملی جهت ارزیابیهای آتی.

پرسشهای تحقیق

- امنیت عمومی در مدارس (دوره متوسطه) متشکل از چه عوامل و شاخصهایی است؟
- مهم‌ترین شاخصهای درون و برون مدرسه‌ای برای ارزیابی مدارس (دوره متوسطه) از نظر میزان امنیت عمومی کدامند؟
- اهمیت و رتبه هر یک از شاخصهای تدوین‌شده چقدر است و فرایند عملیاتی جهت ارزیابی این شاخصها چگونه است؟

مفاهیم تحقیق

شاخص: شاخص یا نشانگر مشخصه‌ای است که برای گردآوری داده‌ها جهت قضاوت درباره ملاک‌های مورد نظر به کار برده می‌شود. استاندارد عبارت است از اینکه چه میزان از ملاک مورد نظر کافی است تا بتوان یک وضعیت را مطلوب قلمداد کرد (بازرگان، نقل از ویندهام و چاپمن، ۱۳۸۳).

امنیت عمومی مدارس

مدارس ایمن به مدارس دارای محیط امن و حمایتگر اشاره دارد که حامی عواطف، سلامت فیزیکی و روانشناختی دانش‌آموزان باشد. در مدارس دارای محیط ایمن و حمایتگر، دانش‌آموز در معرض سوء استفاده و آزار کلامی، فیزیکی و جسمی، عاطفی و جنسی نیستند و از سوی مدرسه حمایت می‌شوند. همچنین از اشکال غیرمستقیم سوءاستفاده و آزار از جمله تبعیض نژادی، جنسی، محرومیت و منزوی شدن از همکلاسیها به دور هستند. طرح «مدرسه امن» را بسیاری از کارشناسان روانشناسی و علوم تربیتی مورد تأیید قرار داده و قانونگذاران از آن حمایت کرده‌اند. در برخی از منابع، شش اصل مهم در امنیت مدارس را این‌گونه بر شمرده‌اند. ۱. امنیت جانی ۲. امنیت فرهنگی ۳. امنیت اجتماعی ۴. امنیت اقتصادی ۵. توجه به ویژگیها و استعدادهای هر کدام از دانش‌آموزان ۶. امنیت محلی و منطقه‌ای (شورای وزارتی پرورش، استخدام، آموزش و امور جوانان، ۲۰۰۳).

در این پژوهش منظور از امنیت عمومی به تلقی پژوهشگر از مدرسه ایمن بر می‌گردد. مدارس ایمن، مدارس هستند که در ابعاد درون مدرسه‌ای (نظیر خشونت، اعتیاد، فرهنگ پنهان درونی و نامناسب، شرارت، وجود بیماری، مسائل جنسی، سرقت، بهداشت و...) و در ابعاد بیرونی (نظیر جو عمومی منطقه یا محله‌ای که مدرسه در آن قرار دارد، اعتیاد، هزینه‌گری، بهداشت، شرارت، آلودگی هوا و صوتی و...) بر اساس

شاخصها در وضعیتی نامناسب قرار داشته باشند. شاخصها در حیطه‌های زیر تدوین شده‌اند:

- الف) زمینه‌های رفتاری و اخلاقی میان دانش‌آموزان و معلمان و کادر مدرسه
- ب) سلامت فیزیکی و جسمی کادر مدرسه و دانش‌آموزان
- ج) زمینه‌های خانوادگی دانش‌آموزان
- د) زمینه‌های ساختار فیزیکی مدرسه و محیط مدرسه

پیشینه تحقیق

با استناد به منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی موجود و معتبر^۱ تحقیقی که دقیقاً مشابه تحقیق حاضر باشد تا زمان انجام گرفتن این تحقیق گزارش نشده است. اما در خارج از کشور در این زمینه تحقیقات فراوانی انجام شده است که در این جا به برخی از آنها اشاره می‌شود. با توجه به گسترده بودن موضوع در اینجا به برخی از پژوهشها هم در بعد شاخص‌سازی و هم پژوهشهای میدانی و موردی اشاره می‌شود.

- در مطالعه‌ای که در سال ۲۰۰۳ بخش آموزش و علوم استرالیا انجام داد، سلسله شاخصهایی با عنوان چارچوب ملی برای تعیین ایمنی در مدارس تدوین شد. در این گزارش که زیر نظر نلسون وزیر علوم و آموزش و پرورش هدایت می‌شد، مطالعه‌ای جامع برای شناسایی ابعاد مدارس نایمن انجام شد.

- در مطالعه‌ای که گروهی از اساتید بخش آموزش دانشگاه ایندیانا در سال ۱۹۹۹ در مورد محیط مدارس ایمن انجام دادند، فهرستی از شاخصهای معرف مدارس نایمن معرفی شد. این مطالعه که به ویراستاری علمی اینگرهام صورت گرفت، شاخصهایی از زمینه‌هایی نظیر خشونت در مدارس، نیازهای ایمنی، برنامه‌های ایمنی، میزان حمایت

۱- از جمله مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و کتابخانه‌های دانشگاههای تهران، تربیت مدرس، تربیت معلم، شهید بهشتی و علامه طباطبایی و پژوهشگاه آموزش و پرورش هستند.

دانش‌آموزان، سوء مصرف مواد و مسئله کارکنان و... طراحی شد و به صورت دفترچه‌ای برای ارزیابی مدارس مورد استفاده قرار گرفت.

• تحقیقی که در سال ۱۹۹۹، "دانشگاه بریتیش کلمبیا" در غرب کانادا انجام داد، نشان می‌دهد که از میان ۴۹۰ دانش‌آموز (نیمی دختر و نیمی پسر) مقطع راهنمایی ۶۴٪ با قلدری مواجه شده، ۱۲٪ به طور منظم یعنی هفته‌ای یک بار یا بیشتر مورد زورگویی قرار گرفته، ۱۳٪ به طور منظم یعنی هفته‌ای یک بار یا بیشتر قلدری کرده و ۷۲٪ هر از گاهی شاهد قلدری بوده‌اند. تأسف‌آور اینکه ۶۱ تا ۸۰ درصد از دانش‌آموزان گفته‌اند که قلدرها اغلب در مدرسه محبوب هستند و میان رفقاییشان از جایگاهی بالا برخوردارند.

• طرح ملی سلامت روان^۱ و طرح ملی برنامه‌ریزی برای ارتقاء و مداخله سلامت روان (۲۰۰۳) را این نتیجه به دست داده است که مهمترین نقطه و محل کلیدی برای ارتقای سطح سلامت روان و مداخله و پیشگیری اولیه از عوامل مخل سلامت روان، مدارس است.

بر اساس نتایج تحقیقی که در سال ۲۰۰۳، "مرکز اعتیاد و سلامت روانی تورنتو" انجام داد، در حدود یک سوم دانش‌آموزان مقاطع راهنمایی و دبیرستان در انتاریو اظهار کرده‌اند که مورد قلدری جسمی و زبانی قرار گرفته‌اند. این خشونت‌ها درحالی صورت می‌گرفته است که در ۵۳٪ موارد اطرافیان فقط نظاره‌گر بوده و در ۲۲٪ موارد به کمک فرد قلدر شتافته‌اند. اما در بیش از نیمی از مواردی که نوجوانان دیگر به نفع قربانی وارد عمل شده بوده‌اند، خشونت پس از ۱۰ ثانیه خاتمه یافته است. چنین اعمالی در برخی از موارد به خودکشی قربانی یا کشته شدن او به دست فرد آزاردهنده منجر شده است. تحقیقات همچنین نشان می‌دهند که قلدریهای مدرسه با اتمام یا ترک تحصیل پایان نمی‌یابد و بسیاری از قربانیان در محل کار خویش نیز زیر این فشارها قرار می‌گیرند.

کما اینکه قلدردان نیز در بسیاری از موارد همچنان به کار غیر انسانی خویش ادامه می‌دهند. بر اساس تحقیق "شلی هایمل" از دانشگاه بریتیش کلمبیا ۶۰٪ نوجوانانی که از کلاس ششم تا نهم زورگویی کرده‌اند تا حدود ۲۴ سالگی دارای یک سوءسابقه خلافکاری می‌شوند.

• در سال ۲۰۰۲ شورای وزارتی پرورش، استخدام، آموزش و امور جوانان^۱ استرالیا با توسعه طرح تضمین امنیت و حمایت در مدارس موافقت کرد. به همین منظور وزارت آموزش استرالیا در سال ۲۰۰۳ دستورالعملهایی را تحت عنوان چارچوب ملی مدارس ایمن تدوین کرد که بر اساس آن کلیه بخشهای خصوصی و دولتی متصدی امر آموزش و پرورش را ملزم به رعایت آن کرد و از آنها خواست تا با همکاری هم موجبات ارتقای سطح امنیتی را در مدارس فراهم آورند.

در سال ۲۰۰۲ شورای وزارتی آموزش و پرورش کشور آمریکا مطالعه‌ای در زمینه مدارس ایمن و محیط حمایتگر در مدارس انجام داد. این شورا نهایتاً در گزارش خود اصول و رهنمودهایی برای جلوگیری از ناامنی در مدارس و ایجاد محیطی حمایتگر در مدارس ارائه دادند. در طرح مدرسه ایمن و دوستانه^۲ به یاری سازمان بهداشت جهانی^۳، چارچوب ارتقای سلامت در مدارس تدوین شد. در این طرح، مدل مداخله متمرکز بر ریسک^۴ و روش پیشگیری- مداخله به عنوان رویکردی مؤثر برای ارتقای سلامت و تندرستی سلامت روان در مدارس در نظر گرفته شده است. همچنین برای تشخیص و کمک در میزان تلاش مدارس برای استقرار امنیت و فراهم کردن محیطی دوستانه برای یادگیری، دستورالعملها و شاخصهایی ارائه شده است. این شاخصها و دستورالعملها در

1 –Ministerial council on Education, Employment , training and youth Affair

2-Safe school – Frindly shcool

3-Word Health Organization

4-Risk-Focused prevention

مورد نحوه افزایش ایمنی و امنیت در مدارس و محیط مدارس حاوی نکات مهمی بود که به صورت بخشنامه‌ای برای توسعه مدارس ایمن و دوستانه^۱ به مدارس ارسال شد.

انجمن ملی جلوگیری از جرائم در سال ۲۰۰۳ در ایالات متحد آمریکا مطالعه‌ای با عنوان رهنمودهایی برای امنیت و ایمنی در مدارس^۲ انجام داد و در آن برای بهبود بخشیدن به سطح کیفی امنیت در مدارس از ابعاد گوناگون شاخصه‌هایی پیشنهاد شد.

• در ششمین گزارش سالانه اداره آمار دادگستری و مرکز ملی آمار آموزش و پرورش کشور آمریکا، درباره امنیت مدارس آخرین اطلاعات در مورد وضعیت جرائم و امنیت در مدارس درج شده است. در این گزارش برخی شاخصه‌ها از جمله اطلاعات در مورد دانش‌آموزان و معلمان قربانی جرائم و گزارشهای مهم از آمار جرائم و مشکلات تربیتی و عملکرد مدارس ارائه شده است. در این گزارش اطلاعات و آماری در مورد دانش‌آموزان قربانی و دانش‌آموزان تهدید شده یا صدمه دیده با اسلحه، درگیری در مدرسه، مکانهای ممنوع، کج دهنی و الفاظ بد، دیوان‌نویسی یا نوشته‌های مستهجن روی دیوار، تهدید و تشر زدن در میان دانش‌آموزان منتشر شده است. همچنین در مورد ادراک دانش‌آموزان از میزان امنیت فردی، تشکیل گروههای خلافکار در مدرسه، حمل سلاح در مدرسه، استفاده از الکل، ماری جوانا و داروهای روانگردان، آمار و اطلاعاتی ارائه شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1-A Framework for Developing safe and Friendly schools

2-National Crime Prevention Council (NCES)

جدول شماره ۲. چهارچوب شاخصهای مورد بررسی

<p>زمینه‌های رفتاری میان دانش‌آموزان و معلم</p> <ul style="list-style-type: none"> • پرخاشگری، درگیری معلم و دانش‌آموز • روابط معلم و دانش‌آموز، صدمات فیزیکی • ناهنجاریهای رفتاری، جنسی و ... • مشاور، مواد مخدر 	<p style="text-align: center;">امنیت عمومی</p>	<p>سلامت فیزیک در کادر مدرسه</p> <ul style="list-style-type: none"> • وجود بیماریهای لاعلاج، ایذز، هپاتیت و... • وجود امکانات بهداشتی • کنترل دانش‌آموزان
<p>زمینه‌های فیزیکی و ساختمان مدرسه</p> <ul style="list-style-type: none"> • قدمت ساختمان و مسئله زلزله • موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به اماکن درمانی و انتظامی • آلودگی هوا، وجود افراد شرور در محله مجاور مدرسه و... 		<p>زمینه‌های خانوادگی دانش‌آموزان</p> <ul style="list-style-type: none"> • اعتیاد والدین • مسئله فرهنگ والدین • میزان دینداری خانواده و نگرش مذهبی

روش‌شناسی

این تحقیق از نظر استفاده از نتایج، تحقیقی کاربردی و از نظر گردآوری اطلاعات تحقیقی پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش کلیه مدیران و دبیران مدارس متوسطه شهر تهران بوده است. ابزار پژوهش دفترچه‌ای حاوی شاخصهاست که در آن شاخصهای درون و برون مدرسه‌ای اثرگذار بر میزان امنیت مدارس درج شده است. همچنین برای رسیدن به چارچوبی از شاخصهای معتبر، از روش تحلیل عاملی استفاده شده است.

نتایج

در این تحقیق شاخصهای اولیه، به یاری مبنای نظری طرح و با استفاده از الگوهایی نظیر "طرح تضمین امنیت و حمایت در مدارس"، "برنامه مدارس ایمن و عاری از دارو و مواد مخدر"، "طرح مدرسه ایمن و دوستانه" و "مدل مداخله متمرکز بر ریسک" به

صورت خام و اولیه تدوین شده است. در مرحله بعد، وضعیت شاخصها از نظر پوشش محتوایی و اعتبار صوری با استفاده از نظرات برخی از اساتید برجسته تعلیم و تربیت مورد ارزیابی قرار گرفته است. پس از این مرحله، تعدادی از شاخصها مورد بازبینی قرار گرفته و چند شاخص جدید نیز به آنها افزوده شده است. شاخصهای نهایی برای اظهارنظر در اختیار گروهی نمونه متشکل از دبیران مدارس متوسط پسرانه شهر تهران قرار گرفته است. وضعیت پاسخگویی به اهمیت هر شاخص بر اساس یک طیف ۶ گزینه‌ای ساماندهی شده است. محقق با عنایت به اینکه وجود گزینه‌های بیشتر در تحلیل عاملی، میزان اثربخشی روش را بالاتر می‌برد، این تصمیم را اتخاذ کرده است. پس از گردآوری اطلاعات و ورود آنها به رایانه و کدبندی آنها، مراحل مقدماتی لازم برای تحلیل عاملی انجام شده است. یکی از این مراحل، برآورد میزان همبستگی هر شاخص با نمره کل در شاخصها بوده که بر اساس قرارداد، هر شاخص که میزان همبستگی آن با نمره کل کمتر از ۲۵٪ بوده به دلیل همبستگی ضعیف با نمره کل حذف شده است. پس از طی این مرحله در واقع اطلاعات گردآوری شده با روش و ریماکس تحلیل عاملی با شاخصهای باقی مانده انجام شده است. در مرحله جدید آگاهی از آزمون **KMO** یا شاخص کیسر-میر-اولکین^۱ با عددی معادل ۰/۷۹۲، حاکی از کفایت نمونه‌گیری برای انجام داده تحلیل عاملی بوده است. آزمون بارتلت نشان داده که در سطح آلفای ۱٪ این فرضیه که ماتریس همبستگی مشاهده شده در نمونه، متعلق به جامعه‌ای با متغیرهای مستقل است، مورد تأیید واقع شده است. منحنی اسکری^۲ در مجموع سه عامل را به عنوان عواملی که دارای ارزش ویژه بیشتر از یک هستند، متمایز کرد پژوهشگر تصمیم گرفت که با توجه به نزدیک بودن عوامل دوم و سوم آنها را یک عامل قلمداد کند.

1- Kaiser – Mayer - olikin

2 - Scaree plot

با توجه به اینکه برخی از شاخصها در عامل اول و برخی در عامل دوم، بیشترین بار عاملی را دارند و با توجه به مقدار تبیین واریانس از سوی هر دو عامل (مجموعاً ۰.۵۶٪) محقق تصمیم گرفت دو عامل مورد نظر را به منزله عوامل مهم در تعیین میزان امنیت در مدارس قلمداد کند. هر یک از این دو عامل در درون خود، تعدادی شاخص را جای داده است که بیشترین مقدار همبستگی را با هم دارند. جهت آزمون اینکه آیا پاسخهای داده شده و تفاوت در پاسخها در جامعه آماری نیز به همین صورت است، از آزمون خی دو تک نمونه‌ای استفاده شده است. همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود کلیه شاخصها در سطح ۱٪ معنادارند و فرض صفر دال بر عدم تفاوت و یکسان بودن پاسخها به گزینه‌های موجود رد شده است. دلیل اینکه محقق شاخصهای دارای میانگین زیر ۳ را به منزله شاخصهای حذفی در نظر گرفته است، در مجموع، ۲۶ شاخص فاقد اعتبار نسبی جهت لحاظ کردن آنها در فرم نهایی شاخصها بوده است.

مسئله‌ای که محقق علاقه‌مند به رعایت آن بود، اصل اقتصاد در شاخص است. این به این معنی است که اگر بتوان با حداقل شاخصهای موجود، یک ویژگی را سنجید، این وضعیت در مقایسه با وجود شاخصهای فراوان برای آن ویژگی بهینه است. در آزمون سازی، این اصل گویای آن است که اگر بتوان با حداقل سؤالات یک ویژگی را اندازه گرفت، بهره‌وری آزمون در کلیه جهات به مراتب بالاتر از آزمونی است که همان ویژگی را با سؤالات بیشتر می‌سنجد. با وجود اینکه هر یک از شاخصهای مورد بحث، هر یک از بعدی به موضوع امنیت عمومی در مدارس اشاره دارد، لذا به نظر می‌رسد با تأثیر و همبستگی متقابلی که میان آنها وجود دارد، بتوان با حذف تعداد مورد نظر، موفق به سنجش میزان امنیت در مدارس شد. با نگاهی بر شاخصهای مندرج در هر عامل می‌توان گفت که عمده شاخصهای پوشش‌دهنده عامل اول، شاخصهایی هستند که از لحاظ ماهیت، به کیفیتها اشاره دارند و این کیفیت به نوعی با مسائل رفتاری، روابط متقابل و اجتماعی، رفتار درون مدرسه‌ای، بزهکاری و برخی متغیرهای روانشناختی پیوند دارد. محقق با توجه به این مسئله و شواهد علمی مختار بودن در نامگذاری عاملها، تصمیم

گرفت عامل اول را تحت عنوان **عامل روانی- رفتاری** نامگذاری کند. در جدول زیر این عامل و شاخصهای آن نمایان شده است.

جدول شماره ۱. عامل روانی- رفتاری و شاخصهای پوشش‌دهنده آن بر اساس اهمیت هر شاخص

رتبه	میانگین	شاخص
۱	۴/۷۹	میزان فعالیت مدرسه در برقراری رابطه با والدین
۲	۴/۷۵	تعداد درگیری بین دانش‌آموزان در مدرسه که منجر به جراحات شدید شده باشد
۳	۴/۷۱	درصد دانش‌آموزانی که به گفته خود حداقل یک بار رابطه نامشروع داشته‌اند
۳	۴/۷۱	درصد دانش‌آموزان اخراج شده از مدرسه به دلیل اعتیاد
۳	۴/۷۱	تعداد دفعات مراجعه نیروی انتظامی به مدرسه به دلایل تخلفات دانش‌آموزی
۶	۴/۵۹	درصد دانش‌آموزانی که اقدام به سرقت در مدرسه کرده‌اند (گزارش شده)
۷	۴/۵۸	تعداد درگیری بین دانش‌آموزان در مدرسه به دلایل مختلف طی سال تحصیلی
۸	۴/۵۶	درصد دانش‌آموزانی که اقدام به سرقت در خارج از مدرسه کرده‌اند (گزارش شده)
۸	۴/۵۶	نسبت دانش‌آموزانی که به گفته خودشان حداقل یک بار در مجالس شبانه یا پارتی شرکت کرده‌اند
۱۰	۴/۵۵	درصد دانش‌آموزان اخراج شده از مدرسه به دلیل درگیری با معلمان
۱۰	۴/۵۵	درصد معلمان صدمه دیده توسط دانش‌آموزان
۱۲	۴/۵۱	میزان رضایتمندی دانش‌آموزان از رفتار دانش‌آموزان با آنها
۱۳	۴/۴۹	میزان پایبندی دانش‌آموزان به مبانی و اصول دین مبین اسلام
۱۳	۴/۴۹	میزان از خود بیگانگی و بحران هویت دانش‌آموزان
۱۳	۴/۴۹	درصد معلمان تهدید شده توسط دانش‌آموزان
۱۶	۴/۴۴	تعداد درگیری بین دانش‌آموزان در خارج از مدرسه که منجر به فوت یا نقص عضو شده باشد
۱۷	۴/۴۲	درصد دانش‌آموزان اخراج شده از مدرسه به دلیل سرقت
۱۸	۴/۴	درصد دانش‌آموزان اخراج شده از مدرسه به دلیل نابهنجاریهای جنسی
۱۹	۴/۳۲	میزان فعالیت مدرسه در برقراری رابطه دوستی با دانش‌آموزان
۲۰	۴/۲۴	درصد دانش‌آموزان صدمه دیده توسط معلمان
۲۱	۴/۲۴	تعداد درگیری بین دانش‌آموزان در مدرسه که منجر به فوت یا نقص عضو شده باشد
۲۲	۴/۲۲	میزان رقت خانواده‌ها برای ثبت نام فرزندان در مدرسه مورد نظر
۲۳	۴/۲	میزان رضایتمندی از رفتار معلمان بر اساس صمیمیت مهربانی و احترام از نظر دانش‌آموزان
۲۴	۴/۱۹	نسبت دانش‌آموزانی که به گفته خود برای روابط جنسی، "شریک جنسی همیشه برایشان مهیا است"

۲۵	۴/۱۸	درصد والدین مراجعه‌کننده به مدرسه به دلیل ناهنجاری فرزندان
۲۶	۴/۱۸	نسبت دانش‌آموزان مراجعه‌کننده به مشاور به دلایل مسایل رفتاری به کل دانش‌آموزان
۲۷	۴/۱۲	تعداد سرقت‌های انجام شده در مدرسه در سال
۲۸	۴/۱۲	میزان احترام و ارج گذاری دانش‌آموزان به معلمان از نظر معلمان
۲۹	۴/۰۷	درصد دانش‌آموزانی که به گفته خود حداقل یک بار از داروهای روانگردان استفاده کرده‌اند
۳۰	۴/۰۷	نسبت دانش‌آموزانی که به گفته خود "هر وقت بخواهند می‌توانند مواد مخدر تهیه کنند"
۳۱	۴/۰۶	تعداد دفعاتی که در مدرسه از دانش‌آموزان مواد منفجره و خطرناک کشف شده است
۳۲	۴/۰۴	درصد دانش‌آموزانی که به گفته خود حداقل یک شب در ماه را خارج از منزل با دوستان سپری می‌کنند
۳۳	۴/۰۱	نسبت دانش‌آموزانی که به گفته خود "هر وقت بخواهند می‌توانند داروهای روان‌گردان تهیه کنند"
۳۴	۳/۹۳	درصد معلمانی که بیشترین درگیری را با دانش‌آموزان داشته‌اند
۳۵	۳/۹۲	تعداد درگیری بین دانش‌آموزان در خارج از مدرسه که منجر به جراحت شدید شده باشد
۳۶	۳/۹	تعداد دفعاتی که در مدرسه از دانش‌آموزان مواد مخدر کشف شده است
۳۷	۳/۸۸	میزان احساس امنیت دانش‌آموزان از جو عمومی مدرسه
۳۸	۳/۸۶	درصد دانش‌آموزانی که حداقل یکبار با معلم خود درگیر شده‌اند
۳۹	۳/۸۶	درصد معلمانی که به دلایل انضباطی تنبیه شده‌اند
۴۰	۳/۸۴	درصد دانش‌آموزانی که به گفته والدین در منزل با خانواده خود اقدام به زد و خورد کرده‌اند
۴۱	۳/۸۳	تعداد دفعاتی که در مدرسه از دانش‌آموزان سلاح گرم و یا سرد کشف شده است
۴۲	۳/۸	نسبت دانش‌آموزانی که بدون هیچ‌گونه دلیل موجه از مدرسه غیبت می‌کنند
۴۳	۳/۷۳	درصد دانش‌آموزانی که والدین آنها به دلایل مختلف در زندان به سر می‌برد
۴۴	۳/۷۳	میزان کنترل موجود در مدرسه در خصوص ورود افراد متفرقه و حضور آنها در کلاس‌ها
۴۵	۳/۷۱	تعداد دفعاتی که در مدرسه از دانش‌آموزان داروهای روان‌گردان کشف شده است
۴۶	۳/۷	نسبت دانش‌آموزان فراری به کل دانش‌آموزان
۴۷	۳/۶۸	درصد دانش‌آموزانی که همراه خود سلاح گرم و یا سرد حمل می‌کنند
۴۸	۳/۶۵	درصد دانش‌آموزان اخراج شده از مدرسه به دلیل درگیری مکرر با دانش‌آموزان
۴۹	۳/۵۶	نسبت دانش‌آموزانی که به گفته خود "هنگام درگیری بین دانش‌آموزان پا درمیانی

		می‌کنند"
۵۰	۳/۴۴	درصد دانش‌آموزانی که چند بار با معلم خود درگیر شده‌اند
۵۱	۳/۳۳	میزان احترام و ارج‌گذاری دانش‌آموزان به همدیگر از نظر دانش‌آموزان
۵۲	۳/۲۶	درصد دانش‌آموزانی که به گفته خود حداقل یک بار مواد مخدر مصرف کرده‌اند
۵۳	۳/۱	درصد دانش‌آموزانی که حداقل یکی از والدین آنها معتاد است

در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود که در مجموع عامل روانی- رفتاری ۵۳ شاخصها را در خود جای داده است. شاخصها به دو شکل کیفی و کمی هستند. شاخصهای کیفی به صورت پررنگ‌تر ملاحظه می‌شوند. روش اندازه‌گیری هر یک از شاخصهای کمی و کیفی و مستندات علمی و پژوهشی آنها در اصل گزارش درج شده است. اما در زمینه عامل دوم می‌توان شاخصها را به نوعی مرتبط با هم دانست. نوع و محتوای این شاخصها نشان می‌دهد که مسائلی نظیر وضعیت و جایگاه فیزیکی، مسائل بهداشتی و راهبردهای آموزشی مدرسه در زمینه بهداشت، بیماریها و سوانح طبیعی، مهمترین زمینه‌های محتوایی این شاخصها را تشکیل می‌دهند. با توجه به محتوا و ساختار این شاخصها، محقق این عامل را **عامل ساختاری- بهداشتی** نامگذاری کرد. با توجه به این که در اذهان بحث امنیت بیشتر شامل امنیت جانی می‌شود این عامل و شاخصها قرابت بیشتری با موضوع امنیت در معنای عام دارند. هر یک از شاخصهای این حیطه نیز با توجه به اهمیت و با در نظر گرفتن میانگین آنها، رتبه‌بندی شده است.

جدول شماره ۲. عامل ساختاری- بهداشتی و شاخصهای پوشش دهنده آن

رتبه	میانگین	شاخص
۱	۴/۵۶	میزان قدمت و کیفیت ساختمان از حیث مقاومت نسبی در برابر زلزله
۲	۴/۴۴	میزان مهیا بودن امکانات بهداشتی و کمکهای اولیه در مدرسه
۳	۴/۳۸	وجود برنامه‌های آموزشی در مدرسه جهت پیشگیری از ایدز
۴	۴/۳۰	وجود سیستمهای الکتریکی و کابل کشی ایمن در مدرسه
۵	۴/۲۸	میزان مجاورت مدرسه با خیابانها و بزرگراههای شلوغ و خطرناک
۶	۴/۱۸	وجود برنامه‌های آموزشی در مدرسه جهت پیشگیری از اعتیاد
۷	۴/۱۵	میزان رعایت اصول بهداشتی در بوفه یا مغازه مستقر در مدرسه
۸	۴/۱۴	میزان مجاورت مدرسه و سرعت ارتباط با بیمارستان
۹	۴/۱۱	وجود برنامه‌های آموزشی جهت پیشگیری از بیماریهای خطرناک
۱۰	۴/۱۰	وجود وسایل اطفای حریق در مدرسه
۱۱	۴/۰۸	وجود برنامه ای در مدرسه در خصوص بررسی وضعیت سلامت جسمی و روانشناختی دانش آموزان
۱۲	۴/۰۷	میزان رعایت اصول بهداشتی در آب‌خوریها و دستشوییهای مدرسه
۱۳	۳/۹۰	وجود پله‌های پر شیب در طبقات مختلف از حیث خطر آسیب‌دیدگی دانش آموزان
۱۴	۳/۸۶	میزان مجاورت و سرعت ارتباط مدرسه با مراکز انتظامی
۱۵	۳/۸۴	میزان مجاورت و سرعت ارتباط مدرسه با آتش نشانی
۱۶	۳/۷۱	وجود سیستمهای هشداردهنده و آژیر خطر در مدرسه
۱۷	۳/۶۷	وجود برنامه‌های آموزشی در مدرسه جهت پیشگیری نسبی از پیامدهای وخیم زلزله
۱۸	۳/۶۲	میزان انتشار صدا از خیابانهای مجاور به کلاسهای درس
۱۹	۳/۴۶	وجود مواد ضد عفونی‌کننده در دستشوییهای مدرسه
۲۰	۳/۱۷	وجود ابزار تهویه مناسب هوا در مدرسه

اکنون در مرحله نهایی این نکته که هر یک از شاخصهای موجود از لحاظ اهمیت در یک جایگاه قرار ندارد، در نظر گرفتن اهمیت و سهم هر شاخص را در ارائه وضعیت میزان امنیت عمومی در مدارس ضروری می‌نماید. در نظر گرفتن ملاکی برای یکسان سازی و تدوین چارچوبی یکسان برای شاخصها می‌تواند یک راهکار مهم باشد. با عنایت به این که هدف اصلی تحقیق به دست دادن شاخصی کلی تحت عنوان میزان امنیت عمومی در مدارس است، لذا برای مقدار هر شاخص می‌بایست ضریبی تعیین

کرد تا از طریق آن ضریب، میزان اهمیت شاخص در نمره کل امنیت عمومی مدارس تعیین شود. این مسئله به ویژه در شاخصهای کمی ضروری به نظر می‌رسد. در نتیجه محقق با استفاده از آزمون فریدمن اقدام به رتبه‌بندی شاخصها کرده است. نتیجه این رتبه‌بندی و میزان اهمیت هر شاخص در جداول ۱ و ۲ نمایان شده است.

بحث

مروری بر وضعیت و روند تغییرات کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که مشکلات مزبور در این کشورها نیز رفته رفته شکل حادی به خود گرفته است. این موضوع، بهره‌گیری از تجارب کشورهای دیگر را بیش از پیش نمایان ساخته است. نگاهی به متون خارجی موجود در زمینه امنیت در مدارس نشان می‌دهد که در بسیاری از این تحقیقات، شاخصهای متنوعی را جهت ارزیابی این متغیر در نظر گرفته‌اند. در طرح مدارس امن؛ هدف، فراهم کردن محیطی امن و آرام برای آموزش توأم با اصلاح و تربیت و عاری از هرگونه درگیری، مواد مخدر، اسلحه سرد و گرم، حمله‌های ناگهانی و قربانیهای بی‌گناه است. برخی مدلها و طرحهایی که در این زمینه وجود دارند، همانند "طرح تضمین امنیت و حمایت در مدارس" بر تشویق و ارتقای رویکرد مدرسه، مبنی بر توسعه همکاری والدین، هیئت‌ها و انجمنهایی مانند انجمن خانه و مدرسه که در آنها والدین نیز عضو هستند، تأکید دارند. در نظام آموزش و پرورش کشور، این نکته که مدارس به تنهایی نمی‌توانند تامین‌کننده امنیت عمومی دانش‌آموزان و کارد آموزشی باشند، باید با جدیت بیشتر مورد توجه قرار گیرد و لازم است اهتمام بسیار بر استفاده از ظرفیتهایی مانند خانواده‌ها گذاشته شود. طرح دوستی مدارس - خانه یکی از اقداماتی است که در اکثر الگوهای امنیتی مدارس، بالاخص "برنامه مدارس ایمن و عاری از دارو و مواد مخدر"، "طرح مدرسه ایمن و دوستانه" و بسیاری از الگوهای دیگر مورد تأکید قرار گرفته است (گریفیتز و ثریت ۲۰۰۰). در این تحقیق نیز این موضوع مورد تأیید قرار گرفته است. نگاهی به رتبه شاخصها نشان از رتبه بالای این مولفه دارد. فراهم

کردن حمایت‌های ویژه، شامل حمایت‌های انتظامی و محافظتی برای گروهی از معلمان که به دلیل سر کار داشتن با دانش‌آموزان پرخاشگر، مشقتهای بسیار را متحمل می‌شوند، ضمن ترویج رویکرد احترام به قانون از سوی دانش‌آموزان از جمله دیگر نکات مورد توجه در این الگوها است. این‌گونه اقدامات توأم با ارزیابی شاخصهای امنیتی در مدارس شاید مهمترین و اولویت‌دارترین موضوع تربیتی در مدارس متوسطه باشد.

تجارب خارجی نشان می‌دهد که یکی دیگر از روشهای مهم برقراری امنیت عمومی در مدارس، ایجاد گروههای آموزشی در خود مدارس است. طراحی یک مدرسه امن باید به گونه‌ای باشد که رفتارهای مشکوک، رفت و آمد افراد غریبه و غیره را کاملاً کنترل کند. همانند برخی برنامه‌ها از جمله طرح تضمین امنیت و حمایت در مدارس، استفاده از دوربین مدار بسته در ورودیها، تشکیل کمیته‌های انفرادی و گروهی برای مشاوره و ارشاد و گاهی برخورد با متخلفان و همچنین دعوت از اولیا و مردم محل، جهت شرکت در کمیته‌ها و گذراندن آموزشها و نهایتاً تصویب قانونهای خاصی برای دانش‌آموزان از الزامات عملی اجرای طرح امنیت مدارس می‌تواند باشد. نگرش به موضوع امنیت چارچوبی که مد نظر این تحقیق است نکات بسیار مفید در ابعاد تربیتی مدرسه و عملکرد کادر مدیریت مدرسه و مشاوران به دست می‌دهد. همچنین با نگاهی دقیق به این مسئله می‌توان آثار کاربردی قابل توجهی را برای ارتقای امنیت عمومی مدارس در ابعادی که دارای همبستگی با عوامل بیرون از مدرسه دارند، داشته باشد. شاخصهای دخیل در این پژوهش به نوعی روشنگر مسیری است که دقت در آن، ضمن نمایان ساختن حساسیت و اهمیت موضوع ارزیابی مستمر مدارس، تضمین‌کننده رشد آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان و رشد اخلاقیات در مدارس خواهد بود. سرانجام بهره‌گیری از روشهای متمرکز بر پیشگیری مبتنی بر شاخص، به عنوان رویکردی مؤثر در ارتقای امنیت عمومی مدارس، خواهد توانست چالشهای آتی نظام آموزش و پرورش بالاخص در ابعاد تربیتی را در حد قابل توجهی تقلیل دهد.

پیشنهادها

نتایج این تحقیق حاوی نکاتی کاربردی در سطح خرد و کلان برای نظام آموزشی است که در ذیل ارائه می‌شود؛

۱. تدوین استانداردهای مربوط به شاخصهای کمی در قالب یک طرح پژوهشی و ارائه استانداردهای تدوین‌شده به مناطق و مراکز استانها، نخستین پیشنهاد عملی در زمینه تکمیل این تحقیق است. با توجه به تفاوت فرهنگی و امکانات، لازم است مقدار استانداردهای هر شاخص در سطح کشور و منطقه به طور مجزا تدوین شود. جهت جلوگیری از خطای یکسان‌نگری در شاخصها، توصیه می‌شود استانداردهای هر شاخص، متناسب با اهمیت شاخص ضریب‌دهی شود.

۲. تدوین ابزار سنجش شاخصهای کیفی با توجه به این‌که هدف ارزیابی به نوعی رابطه انکارناپذیر با موضوع مقایسه عملکرد و روند دارد؛ لذا لازم است معاونت متبوع برای هر یک از شاخصهای کیفی اقدام به تدوین ابزاری استاندارد نماید، به طوری که در کلیه کشور به طور یکسان متغیرهای مورد نظر ارزیابی شوند.

۳. شاخصها و استانداردهای آن به صورت دفترچه و ابلاغ رسمی از سوی مقام عالی وزارت و یا معاونت پرورشی به مناطق و استانها ارسال شوند و از سوی مناطق و استانها به کلیه مدارس متوسطه ابلاغ و بر اهمیت اجرای آنها تأکید شود.

۴. پیش از هر گونه اقدام کلاس توجیهی و کارگاه آموزشی در زمینه شاخصها و اهمیت ارزیابی آنها تشکیل و رابط از سوی آنها معرفی شود.

۵. یکی از مهم‌ترین پیشنهادات عملی و مبتنی بر یافته‌های این طرح، تشکیل بانک آمار تربیتی است. این اقدام در کشورهای توسعه یافته و صنعتی قدمتی ۵۰ ساله دارد. تشکیل بانک اطلاعات و آمار می‌تواند در زمینه آگاهی از وضعیت موجود و تصمیم‌گیریها و بهره‌وری بهینه از ظرفیتهای موجود در آموزش و پرورش موثر واقع شود. شاخصهای تربیتی لازم است پس از گردآوری از مدارس به صورت الکترونیکی از

طریق شبکه ملی مدارس در هر منطقه یا استان گردآوری شوند و علاوه بر تحلیل منطقه‌ای و استانی در معرض تحلیلهای کشوری نیز قرار بگیرد.

۶. پیشنهاد تسریع در راه اندازی شبکه اینترنتی مدارس کشور، پیش نیاز عملی برای اعمال پیشنهاد فوق است. با توجه به عنایتی که در برنامه چهارم توسعه کشور به امر فناوری اطلاعات شده است، به نظر می‌رسد این اقدام، گامی بلند در جهت نیل به این هدف باشد.

۷. یکی از پیش نیازهای تشکیل بانک آمار تربیتی استفاده از ظرفیتهای موجود نیروی انسانی شاغل در نظام آموزش و پرورش است. فقدان بهره‌وری نیروی انسانی و شاغل در آموزش و پرورش با توجه به حجم عظیم نیروی انسانی در این بخش، موضوعی است که همواره نگرانیهایی را در پی داشته است. صرف نظر از کادر آموزشی که عمدتاً شامل معلمان و کارکنان شاغل در امر تدریس هستند، در سایر بخشها به خصوص بخشهای اداری و ستادی، لزوم طراحی مجدد و تعریفی جدید از این مشاغل، ضرورتی انکارناپذیر است. در بخشهای اداری و ستادی با توجه به عدم کارایی مطلوب کارکنان (به دلیل ماهیت کار)، لازم است وظایفی طراحی شود که در آن محتوا و عملکرد شغلی موجد نتایج عینی باشد.

۸. متصدیان امور تربیتی و مشاوران به مراتب ظرفیتهای و توانمندیهای بیشتری از آن چیزی دارند که اکنون از آن استفاده می‌کنند. همان طور که در مورد قبلی اشاره شد در زمینه آگاهی از میزان شاخصهای امنیت مدارس (در بخش روانی - رفتاری) مشاوران و متصدیان امور تربیتی می‌توانند مهمترین مرجع باشند. آمار نشان می‌دهد که بیشترین شاغلان آموزش و پرورش در میان رشته‌های تحصیلی، مشاوران و کارشناسان امور تربیتی هستند که با توجه به شواهد، تاکنون آن‌گونه که می‌بایست از آنها استفاده بهینه نشده است. بنابراین لازم است بازتعریفی از این مشاغل، در هر مدرسه یا منطقه، از میان

نیروهای مذکور، افرادی به عنوان رابط تعیین شوند تا به طور مستمر و سالانه، آمار و اطلاعات مبتنی بر شاخصها را گردآوری کنند.^۱

۹. پیشنهاد می‌شود بر اساس اطلاعات گردآوری شده، ارزیابیهای سالانه (در دو سطح درونی و بیرونی) به طور مقایسه‌ای (منطقه‌ای، شهری، استانی و کشوری) و مستمر صورت گیرند تا ضمن آگاهی از روند تغییرات، برای آن بخش از شاخصهایی که نیاز به توجه و بررسی بیشتر احساس می‌شود، اقداماتی اساسی صورت گیرد. لازم است نتایج این ارزیابیها به عنوان یکی از ملاکهای مهم سنجش عملکرد معلم و مشاور در مدرسه و مدیران (شامل مدیران مدارس، مناطق، شهرها و استان) در نظر گرفته شود.

۱- در مورد چگونگی گردآوری و نحوه اندازه‌گیری شاخصها می‌توان به اصل گزارش واقع در معاونت تربیت

منابع

فارسی

- بازرگان، عباس (۱۳۸۳). *ارزشیابی آموزشی*. تهران: انتشارات سمت.
- خلیلی، ابراهیم (۱۳۷۸). *بررسی تاثیر روابط عاطفی والدین بر موفقیت تحصیلی فرزندان در شهرستان اسلامشهر*. طرح پژوهشی به سفارش اداره آموزش و پرورش اسلامشهر.
- دفتر بین‌المللی کار (۱۳۷۵). *پیشگیری از حوادث شغلی*. تهران: انتشارات موسسه کار و تامین اجتماعی.
- رمضان‌خانی، علی (۱۳۸۰). *کتاب جامع بهداشت عمومی*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۸). *دایرةالمعارف علوم اجتماعی تهران: انتشارات بنیاد پژوهشهای فرهنگی*.
- فراجاد، محمدحسین (۱۳۸۰). *روانشناسی و جامعه‌شناسی جنایی*. تهران: انتشارات الهام.
- میرزایی، پروین (۱۳۷۹). *بررسی شیوه‌های مؤثر آموزش خانواده در پیشگیری و کاهش آسیبهای روانی اجتماعی دختران دانش‌آموز*. طرح پژوهشی به سفارش سازمان آموزش و پرورش شهرستانهای تهران.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۰). *روانشناسی اجتماعی*. تهران: نشر ویرایش

انگلیسی

- A Safe Schools Day* (2000).
From <http://www.bctf.bc.ca/education/health/SafeSchools/brief.pdf>
- Creswell, w.h newman.m, & Anderson.cl.(1995). *School health practice* . 10eth Toronto santa clara
- Devoe, Jill F, Katharin Peter,and Kaufman, Phillip.(2003). *Indicators of School Crime and Safety: 2003*. U.S. Department of Education Institute of Education Sciences& National Center for Education Statistics October 2003
- Kaufman, Phillip؛ Chen, Xianglei؛ Susan P. Choy؛ Kathryn. A. and؛ Michael R. Rand. (1998). *Indicators of School Crime and Safety*.
From <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/>
- Laub, J.H and Lauritsen, J.L. (1998). The Interdependence of School Violence With Neighborhood and Family Conditions. In Elliott, D.S., Hamburg, B.A., *Missory Safe Schools*.
- From <http://www.umkc.edu/education/safe school/documents/aug98nl.pdf>
Greater Lakes Gets Safe Schools / Healthy Students Contract.(2004).

- <http://www.glmhc.org/files/connections/Connections2004.pdf>
- <http://www.nea.org/schoolsafety/images/ssmanual.pdf>
- Nansel, T; Overpeck, M; Pilla. R; Simons. B. (2001). Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalence and Association With Psychosocial Adjustment *Journal of the American Medical Association*, April 25, 2001
- Newsletter of the Missouri Center for Safe Schools (1998) Safe Schools Policy Framework From <http://www.decs.act.gov.au/policies/pdf/safeschool.pdf>
- National Crime Prevention Council (2003). *Caregivers Guide To School Safety And Security*. From www.allstate.com
- National Center For Education Statistic (2003). *Indicators of School Crime and Safety* From <http://nces.ed.gov/pubs2003/schoolcrime/>,
- Ogawa, T Rodney. (Ed).(2003). *Using Performance Indicators to Hold Schools Accountable: Implicit Assumptions and Inherent Tensions* From <http://www.mceetya.edu.au/pdf/natsafeschools.pdf>
- Pennsylvania Service Learning Alliance (PSLA). (2002). Students For Safe Schools: How To Develop A Community Needs Assessment From <http://www.paservicelearning.org/Pace/publications>
- Riley, Richard & Reno W. Janet (1998). *Annual Report on School Safety*
- Susan, Mary & Berekely, Terry (2002). *Ensuring Safe School Environments* . LEA, New Jersey
- Williams, K.R.(2003). *Violence in American Schools*. New York: Cambridge University Press. [http://nces.ed.gov/pubs2003/school crime/](http://nces.ed.gov/pubs2003/school%20crime/)
- <http://www.iran-newspaper.com/1385/850208/html/family1.htm>
- <http://www.washingtonprism.org/showarticle.cfm?id=185>
- <http://www.darvag.com/jamiat/kampain/india.htm>

شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی